

Slovo a pojem / Pojem a slovo (význam)

Myšlenkově pracovat s „pojmem“ je něco jiného než užívat určitých termínů či slov. Několika různými slovy můžeme mluvit totéž, a to tímž pojmem (za pomoci či prostřednictvím téhož pojmu). Tradičně se uvádí třeba Večernice a Jitřenka, ale na tom se bohužel neukáže nic víc než to, že tutéž „věc“ můžeme „označit“ či „nazvat“ různými slovy, názvy, že je můžeme různě pojmenovat. Není tam zřejmé, jakou úlohu v tom hraje ještě „pojem“. Proto zvolíme jiný příklad. Leibniz v závěru svého života napsal známou „Monadologii“ (a o „monádách“ se zmiňoval i v jiných svých textech). Jinou „monadologii“ si rozvrhoval ve svých poznámkách také Husserl, a v nich rovněž užil termínu „monáda“, ale v jiném smyslu, v jiném pojetí, takže nejde o „totéž“. Naproti tomu třeba Teilhard de Chardin zvolil odlišný termín, totiž „přirozená jednotka“ (nebo „jednota“, „unité naturelle“), a v jistém ohledu mluvil totéž, i když rozdíly tu najdeme také, a to jistě rozdíly nepřehlédnutelné. Německý, dost už zapomenutý myslitel, William Stern, užil opět jiného „slova“ či „názvu“, totiž „osoba“ („Person“), ale mluvil tím něco velmi blízkého oné „přirozené jednotce“ Teilhardově, a také jako „osobu“ chápal třeba každý „atom“ (ve fyzikálním smyslu, nikoli tedy ve smyslu Leukippově a Démokritově). Jak to vlastně máme chápat, že „v jistém ohledu“ jde o „totéž“, zatímco musíme (můžeme) odhlížet od rozdílů, které tam ovšem najde vždycky? Zde se právě ukazuje ona pozoruhodná „vlastnost“ pojmů, totiž že některé mohou být seřazeny do jakési hierarchické souvislosti, o které mluvíme jako o „obecnosti“ a její „míře“ či „úrovni“. Leibniz třeba velmi zdůrazňoval, že jeho „monáda“ je něco naprosto jiného než „atom“ starořeckých atomistů, a to ačkoli také jeho „monáda“ byla už dále „nedělitelná“. To znamenalo, že dělitelnost nebo nedělitelnost je pro pojem „monády“ méně důležitá než to, že je „vnitřně“ jednak strukturovaná, ale zejména že za struktura je nebo může být v pohybu, ba dokonce ve „vývoji“ (a tady zase by bylo zapotřebí upřesňovat, co je pro pojem „vývoje“ tak důležité, že od některých dalších charakteristik můžeme „abstrahovat“). Leukippovy a Démokritovy „atomy“ byly vnitřně homogenní, a zejména neměly ani žádného „vzniku“ či „zrození“, ani nezanikaly a nehynuly. Z toho tedy je zřejmé, od různosti užitých termínů, ale dokonce i od různosti některých „okrajovějších“ konotací, jak je můžeme identifikovat v užití různých autorů, můžeme někdy právem poodstoupit, ovšem za předpokladu, že vyjasníme onen vyšší „pojem“, který pak „nasoudíme“ tak, aby zahrnoval, tj. aby v sobě obsahoval ty další pojmy, či aby zůstával společný pro celou řadu dalších pojmů, jejichž obsahovým rozšířením či obohacením pak můžeme dojít k „pojům“ konkrétnějším, pochopitelně také s přesně vymezenými jejich rozšiřujícími a tak konkrétnějšími „vlastnostmi“. Největší chybou, kterou můžeme často zjistit u četných autorů, je zanedbání pojmového upřesnění a uspokojování se odkazem na pouhé pojmenování, na pouhé slovo, které je ovšem po své vnější stránce (zvukově nebo graficky) stejné jak pro různé pojmové konstrukty (neprávem dokonce pro pojmy), ale pro celou řadu dalších „věcí“.

(Písek, 090519-1.)